

מבוא

מטרתה של עבודה זאת היא לבחון באיזה מידה נשמרות זכויות האסירים והעצירים בישראל. אסירים הינם אנשים שנשפטו בבית-המשפט, נמצאו אשמים ונידונו למאסר לתקופת זמן קצובה, לעומת זאת עצירים הינם אנשים שנעצרו בחשד לביצוע עבירה כלשהי וטרם נקבע גזר הדין בעניינם. ההתייחסות לנושא של זכויות האסירים החלה להתפתח במאה ה-18 במקביל להתפתחות המודעות לנושא זכויות האדם אשר זכויות האסיר מהוות למעשה חלק ממנו.

בישראל בשונה ממרבית המדינות המערביות אין חוקה, לכן ההכרה בזכויותיהם החוקיות של האסירים היא על-פי שני חוקים – "פקודת בתי-הסוהר" ו"חוק המעצרים" ושני מסמכי תקנות – "תקנות בתי הסוהר" ו"תקנות המעצרים". ב-1992 אושר חוק יסוד – "כבוד האדם וחירותו", אשר גם הוא משפיע על זכויות האסירים.

בישראל ישנם 27 מתקני מעצר וכליאה, מטרתה של עבודה זאת היא לבחון מה הן זכויות האסירים והעצירים בישראל ועד כמה הן מכובדות בפועל.

העבודה תורכב מארבעה פרקים עיקריים:

הפרק הראשון מהווה רקע כללי ובו אציג את הנורמות הבינלאומיות ביחס לזכויות אסירים ועצירים. הסקירה תתמקד בהצגת ההתפתחות של זכויות אלה מסוף המאה ה-18 ועד ימינו, כאשר ההתייחסות תהיה לאמנות הבינלאומיות שאושרו באו"ם וכן באופן פרטני למדינות וגופים מרכזיים בעולם כמו ארצות-הברית, בריטניה, צרפת והאיחוד האירופי.

הפרק השני יתמקד בישראל ובו אציג סקירה של זכויות האסירים והעצירים בישראל, תוך התייחסות מפורטת לחוקים המרכזיים ולתקנות אשר יצרו את הבסיס לזכויות אלה לאורך שנות קיומה של המדינה.

בפרק השלישי אבחן את שאלת המחקר ואנסה לנתח עד כמה נשמרות זכויות אלה ביחס להגדרות הרשמיות אותן אציג בפרק השני.

הפרק הרביעי והאחרון יהיה פרק הסיכום והמסקנות ובו אציג את תשובתי לשאלת המחקר המרכזי בנוגע למידת השמירה על זכויות האסירים והעצירים בישראל.

זכויות אסירים במשפט בינלאומי

זכויות אסירים במשפט הבינלאומי מוסדרות באמצעות אמנות האו"ם ובנוסף מתבססות על מסמכים ספציפיים של האו"ם שהגדירו את זכויות האסירים. ההבדל בין האמנות למסמכים הוא שהאמנות מהוות מסמכים המחייבים את כל המדינות החברות באו"ם ואילו המסמכים אינם בעלי תוקף מחייב (אראל וסבה; 2012).

כבר עם הקמת האו"ם ישנה התייחסות ראשונה לנושא זכויות האסירים. בדצמבר 1948 פירסם האו"ם "הכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם". ההכרזה לא עסקה באופן ספציפי בזכויות האסיר אך כללה בתוכה שתי התייחסויות לכך – איסור עינויים ואיסור עבדות (לוטן; 2006).

באיזה מידה מכובדות זכויות האסירים והעצורים בישראל

בפרק זה אעסוק באופן ממוקד בשאלת המחקר העומדת במרכז הסמינריון והיא באיזה מידה נשמרות זכויות האסירים והעצורים בישראל.

בפרק הקודם הצגתי בפירוט את התשתית המגדירה זכויות אלה באופן רשמי. התשתית מתבססת על שני חוקים ושני מסמכי תקנות מפורטים, אשר כל אחד מהם נכתב בהמשך לחוק הרלבנטי. כפי שניתן לראות למרות העדר החוקה נבנו בישראל מאז שנות ה-70 מסגרת של חוקים ותקנות המגדירים באופן רשמי את זכויות האסיר. על בסיס הגדרות אלה אבחן בפרק הבא את שאלה מחקר והיא באיזה מידה מכובדות זכויות אלה.

שני החוקים הם "פקודת בתי הסוהר" שפורסמה ב-1971 ו"חוק המעצרים" אשר פורסם ב-1996. כאמור בהמשך לכל אחד מהם פורסם מסמך תקנות המגדיר בפירוט רב יותר את הנהלים והזכויות. בעקבות חקיקת "פקודת בתי הסוהר" ב-1978 פורסמו "תקנות בתי-הסוהר" ואילו בעקבות "חוק המעצרים" פורסמו ב-1997 "תקנות המעצרים". ארבעת המסמכים הללו מגדירים כמעט באופן מלא את זכויות האסירים והעצורים בישראל. ההוראות הפנימיות שמפרסם שירות בתי הסוהר אחת לתקופה משלימות אותם.

כפי שפירטתי בפרק הקודם, חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו" הינו חוק נוסף המשפיע על סוגיית זכויות האסיר ועל החוקים והתקנות הספציפיים העוסקים בו, חוק זה שימש את בית-המשפט כאמצעי הכרעה בסוגיות שונות שעלו לפתחו. החוק אינו עוסק באופן ישיר בזכויות האסיר, אך הוא עוסק בזכויות האדם הבסיסיות ובכך משפיע גם על זכויות האסיר שהוא אזרח המדינה (גרוס; 1996).

בפרק זה אציג סקירה הבוחנת את מידת השמירה על הזכויות. כמובן שלא ניתן להתייחס לכל אחד ממאות הסעיפים הנכללים בפקודות והתקנות, אך המטרה תהיה להתייחס לסעיפים המרכזיים והעיקריים.

בישראל ישנם 36 מתקני כליאה הכפופים לשירות בתי הסוהר. אמצעי המעקב הבולט ביותר אחר מימוש זכויות האסירים בישראל הוא הדו"ח השנתי של הסנגוריה הציבורית. בשנת 1999 מונו נציגי הסנגוריה הציבורית באופן רשמי כמבקרים מטעם המדינה בבתי הסוהר ובבתי המעצר. מאז הקמתה מפרסמת הסנגוריה הציבורית אחת לשנה דו"ח שנועד להציג תמונת מצב ביחס לשמירה על זכויות האסירים בישראל. הדו"ח בוחן את התנאים בפועל בבתי-הסוהר לעומת הנהלים שנקבעו ב"פקודת בתי הסוהר" ו"בתקנות בתי-הסוהר" (לוטן; 2006).

רוב הדו"חות שפרסמה הסנגוריה היו דו"חות כלליים שהציגו את תמונת המצב, אולם היו גם מספר דו"חות שהתמקדו בנושאים ספציפיים. שני דו"חות כאלה פורסמו בשנים האחרונות, ב-2012 פורסם דו"ח "מופרדים מזכויותיהם" שעסק באסירים בהפרדה, בשנת 2013 פורסם דו"ח "צפיפות אוכלוסין" אשר עסק בבעיית הצפיפות במתקני הכליאה.

כפי שהראיתי בפרק הקודם המושג של זכויות האסירים והעצורים כולל בתוכו מאות סעיפים ותתי-סעיפים המתייחסים לנושאים רבים ומגוונים. לכן באופן טבעי המענה לשאלת המחקר אינו חד-משמעי, מפני שבאופן טבעי ישנן זכויות הנשמרות ומכובדות באופן עקבי יותר לעומת כאלה שמופרות בצורה משמעותית יותר.